

Лунь Ю.О.,* Гачкевич А.О.**

ПРИНЦИПИ РОЗМЕЖУВАННЯ СФЕР ДІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Стаття посвячена ролі права в регулюванні отношений в сети Интернет. Рассматриваются такие виды отношений как публичные и частные. Авторы излагают суть принципов разграничения сфер действия правовых порядков различных стран в отраслях уголовного, административного и гражданского права.

Ключевые слова: сеть Интернет, киберпространство, уголовная юрисдикция, электронное правление, международное частное право.

Стаття присвячена ролі права у врегулюванні відносин в мережі Інтернет. Було розглянуто такі види відносин як публічні та приватні. Автори пояснюють суть принципів розмежування сфер дії правових порядків різних держав у сферах кримінального, адміністративного та цивільного права.

Ключові слова: мережа Інтернет, кіберпростір, кримінальна юрисдикція, електронне врядування, міжнародне приватне право.

This article deals with the importance of law concerning the relations over the Internet. Both public and private relations have been considered. The authors describe the essence of the principles for differentiating states' legal orders in the fields of criminal, administrative and civil law.

Key words: the Internet, cyberspace, criminal jurisdiction, e-governance, the Conflict of laws.

Суверенітет будь-якої держави поширюється на усю її територію. При цьому, традиційне розуміння території зводиться до матеріальної бази існування держави. Території різних держав відокремлюють державні кордони, тобто лінії і вертикальні поверхні, що проходять по таких лініях, які визначають межі територій держав - суші, вод, надр, повітряного простору (визначення було сформульованим на основі Закону України «Про державний кордон України»). Починаючи з 70-80-х років ХХ століття, коли зароджується нове явище, яке сьогодні відоме як Інтернет, виникає новий вид суспільних відносин – відносини в мережі Інтернет. Такі відносини існують в міжнародному інформаційному просторі, який об'єднує всі держави та не підлягає поділу на частини, що могли б знаходитись під суверенітетом різних держав. Як зауважує Кохановська, «фахівці зазначають, що Інтернет є платформою для майбутнього грандіозного економічного стрибка, який призведе до усунення політичних кордонів і надають величезну вагу захисту інформа-

* кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка»

** магістр міжнародного права; старший викладач кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка»

ційних мереж» [1, с.7]. У зв'язку з цим постає проблема визначення норм, покликаних регулювати відповідні відносини.

Очевидно, що принцип, згідно з яким право держави діє в межах території, відокремленої державними кордонами, а також квазітериторії держави, не підлягає застосуванню стосовно відносин в Мережі, а отже, існує необхідність пошуку нових підходів до вирішення цієї проблеми. Метою статті є виявлення керівних засад, у відповідності до яких може здійснюватися розмежування сфер дії національних систем права у Інтернеті. Незважаючи на те, що до проблеми дії права в мережі Інтернет впродовж останніх років зверталась велика кількість українських дослідників (Брижко, Мережко, Почепцов, Чукут та ін.), до цього часу в науковій літературі не було зроблено спроби систематизації таких засад.

В епоху науково-технічної революції стрімкий розвиток інформаційних технологій значно випереджує розвиток законодавства. За таких обставин зростає роль інших видів норм, що мають на меті регулювати суспільні відносини, а також все частіше застосовується аналогія права та аналогія закону. Під аналогією закону розуміють «вирішення справи (за наявності прогалин у законодавстві) на основі правової норми, яка регулює найбільш подібні суспільні відносини» [2, с.125]. Аналогія закону може бути використана для регламентування відносин за участю електронних засобів масової інформації (далі – ЗМІ) на основі законодавства про ЗМІ. Аналогія права передбачає вирішення справи «на основі принципів відповідної галузі права або права в цілому» [ibid]. В даному випадку такою галуззю права можна вважати інформаційне право. Щоправда, існує думка про необхідність формування окремого інституту права комплексного характеру Інтернет-права, предметом вивчення якого є «сукупність норм права, що регулюють відносини у віртуальному просторі та містять приписи, що відносяться до інформаційної діяльності в Інтернеті в цілому» [3, с.28].

Крім норм, що походять з систем права різних держав, відносини в мережі Інтернет можуть підпорядковуватись правилам, встановленим самими учасниками таких відносин. Так, у 1996 р. американець Джон Пері Барлоу (John Perry Barlow) проголошує Декларацію незалежності кіберпростору у відповідь на прийняття змін до законодавства США, згідно з якими провайдерів було звільнено від відповідальності за обмеження доступу до інформації, яку вони вважали неприйнятною для розміщення в Мережі [4, с.301-302]. Барлоу вважає, що самоуправління в Інтернеті слід здійснювати, виходячи з етики, поміркованого егоїзму та загального блага [5]. Норми правового характеру володіють пріоритетом при регулюванні відносин у мережі Інтернет, адже, на відміну від інших норм, їх обов'язковий характер визнають суди.

Відносини у мережі Інтернет можемо умовно класифікувати на два види : публічного та приватного характеру. Публічні правовідносини пов'язані з інтересами держави; учасники таких відносин не є рівноправними, оскільки у таких відносинах завжди бере участь держава, а отже, «однією з визначальних рис публічного права є імперативний метод регулювання відповідних відносин» [6, с. 86]. Як правило, відносини публічного характеру в мережі Інтернет виникають у зв'язку з вчиненням злочинних дій, а також з наданням державою адміністративних послуг інформаційного характеру. Відносини приватного характеру ґрунтуються на принципі рівності, їх учасники володіють свободою волі. Такі відносини породжуються внаслідок укладення договорів (наприклад, договору про надання послуг електронної пошти) та заподіяння позадоговірної шкоди (розповсюдження у Мережі недостовірної інформації про особу, використання на веб-сайті фотографій, правами на які власник сайту не володіє, та ін.).

Кримінальну юрисдикцію держава може здійснювати по відношенню до всіх злочинів, що були вчиненими на її території, а також стосовно усіх громадян такої держави, незалежно від того, де було вчинено злочин. Законодавство різних держав не виключає можливості притягнення до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені іноземцями за межами державної території. Так, згідно з чинним Кримінальним кодексом України іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України (ст. 8). Отже, по відношенню до відносин, які виникають у зв'язку з вчиненням злочинних дій в мережі Інтернет (розповсюдження порнографічної продукції, здійснення шахрайства, розпалювання міжнаціональної ворожнечі та ін.) може діяти законодавство різних держав одночасно (ситуація конкурентної юрисдикції). Незважаючи на це, на основі міжнародних договорів та знання спеціальних юридичних принципів, компетентні органи держав повинні запобігати виникненню ситуацій, коли в одній і тій самій справі було прийнято вироки судами різних держав. Крім того, як тему окремого дослідження можна розглядати питання місця вчинення злочину у мережі Інтернет.

Відносини щодо надання державою адміністративних послуг інформаційного характеру належать до сфери електронного урядування. Сутність електронного урядування полягає у використанні органами влади інформаційних технологій, зокрема Інтернет-технологій, за допомогою яких «здійснюється інформування суспільства, надання послуг та нормативно-правове регулювання суспільних відносин» [7, с.238]. Оскільки у відносинах такого типу участь бере орган державної влади, то їх підпорядкування здійснюється на основі права держави, яку представляє даний орган, оскільки кожна держава володіє суверенітетом, а отже, діяльність її органів незалежна від наказів будь-якої іншої держави. Прикладом відносин адміністративного характеру у мережі Інтернет є сплата податків за допомогою Мережі.

Для встановлення принципів розмежування сфер дії національних систем права по відношенню до приватноправових відносин в мережі Інтернет можна використати комплекс правових норм під назвою «міжнародне приватне право», тому що «іноземний елемент може бути виявлений фактично в будь-яких структурних компонентах приватноправових відносин, що складаються в мережі Інтернет, за браком зв'язку зазначених відносин із правопорядками різних держав» [8, с.79]. Якщо проаналізувати норми Закону України «Про міжнародне приватне право», то можна прийти до висновку, що вищезазначені відносини регулюються правом держави, яке обрали сторони у договорі між собою (ст. 43). Якщо сторони не обрали права, то слід застосовувати право, яке має найбільш тісний зв'язок з правочином (ст. 32). За умови укладення договору купівлі-продажу, таким правом є право держави місця проживання або місцезнаходження продавця, а договору про надання послуг – виконавця. Якщо виникає потреба врегулювати позадоговірні відносини приватного характеру, то слід встановити, в якій державі мала місце дія, внаслідок якої було заподіяно шкоду (ст. 48-49). Відповідаючи на це питання, якщо, скажімо, шкоду було заподіяно шляхом розміщення на веб-сайті недостовірної інформації про особу, необхідно зважати на те, що особа, яка здійснювала такі дії, могла перебувати в Україні, сервер, на якому було розміщено веб-сайт, знаходився у Російській Федерації, а веб-сайт було створено громадянином Польщі. Тому, у сфері відносин в мережі Інтернет потрібно звертати особливу увагу на територіальний аспект.

Таким чином, при розмежуванні сфер дії систем права у мережі Інтернет, по-перше, необхідно встановити, до якої з галузей належать відносини, що потребують регулювання,

по-друге, застосувати один з перелічених принципів : принцип застосування закону держави, громадянин якої вчинив злочин, або на території якої було вчинено злочин, або проти інтересів чи громадян якої було вчинено тяжкий злочин; принцип підпорядкування відносин у сфері державного управління праву держави, яку представляє державний орган; принцип встановлення сторонами права, яке застосовуватиметься до регулювання договірних відносин між ними, а у випадку недоговірних – права держави, де було вчинено протиправне діяння. При цьому варто взяти до увагу ту обставину, що зазначені принципи було виявлено, зважаючи, в першу чергу, на українське законодавство.

Література

1. Кохановська О.В. Правове регулювання у сфері інформаційних відносин : Монографія / О.В. Кохановська. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – 212 с.
2. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави : Навчальний посібник : Вид. 3-є, зі змін. й доповн. / П.М. Рабінович. – К.: ІСДО, 1995. – 156 с.
3. Рассолов И.М. Право и интернет : теоретические проблемы : диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук : 12.00.14 / Рассолов Илья Михайлович. – Москва, 2008. – 357 с.
4. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Інформаційна політика : Навч. Посіб / Г.Г. Почепцов, С.А. Чукут. – К.: Знання, 2008. – 663 с.
5. A Declaration of the Independence of Cyberspace [Електронний ресурс] / Electronic Frontier Foundation. – Режим доступу : <https://projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>.
6. Харитонов Є., Харитонova О. До питання про значення дихтомії «приватне право – публічне право» // Вісник Академії правових наук України / Є. Харитонов, О. Харитонova. – 2000. - №2. – С. 83-89.
7. Брижко В.М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин : Монографія / В.М. Брижко. – К.: ТОВ «Пан Тот», 2009. – 415 с.
8. Станіславський В.П. Правове регулювання міжнародно-приватних відносин у сфері електронної торгівлі // Бюлетень Міністерства юстиції України / В.П. Станіславський. – 2010. - №6. – С. 78-79.